

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733> | LOG_0172

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

floribus non habuerunt certum quoddam luteorum folliculorum genus, qui ad digiti articuli magnitudinem aliquando ex hisce dependent foliis, & instar auri foliacei splendent, qui nihil aliud sunt nisi aurea aurelia seu Chrysalis, quæ post paucos dies inferne dehiscit, nigrumque emittit Papilionem, qualem ipse in juniore Varingæ frutice, qui ex muro domus meæ excreverat, inveni, quæ ex Erucis fabricatur in hac propagatis arbore.

Rumphii Adpendix hisce auctus est.

Sinenfis quidam jactat sese in Java ad inferiorem trunci partem Varingæ parvifoliæ binos invenisse flores, masculinum nempe & femininum, formam gerentem *Cassombæ* seu *Cartbami* floris, plerumque rubentem, atque ille maris circa apices ruber admodum seu fuscus erat: Per hunc florem prædicabat quam maxime divitem sese fuisse: Plures Varingæ species obcurrunt in *Hort. Malab. part. 3. Fig. 55, 56, 57, 58, 59.* quarum prima *Itti Arealu* Varinga parvifolia videtur esse, reliquæ quatuor adfines quodammodo sunt *Grossulariæ*.

Tabula Nonagesima

Ramum exhibet *Varingæ parvifoliæ*, quæ *Ficus Malabarica* folio *Mali cotonei*, fructu exiguo parvo rotundo vocatur in not. ad *H. Mal. tom. 3. Tab. 55.* ubi vide reliqua.

maar voor een goude bloem niet aangezien hebben, zeker slag van geele buysjes, die in de grootte van een vin-ger-liet zomtyds aan deze bladeren hangen, en als klatergoud glimmen, zynde niet anders als een goudverwig beursje of poppeken, Aurelia of Chrysalis, 't welk na weinigen dagen van onderen splyt, en een swart Kappelleken uytgeeft, diergelyke ik zelfs aan een jonge Waringe-struyk, uyt de muur van myn buys gewassen, gevonden heb, zynde gegeneerd uyt rupzen, die op dezelfde boom groeyen.

Rumphius heeft in het *Aanhangzel* dit'er bygevoegt.

Een ander Sinees beroemt zig op Java onder aan den stam van deeze kleenbladige Varinge, twee bloemen gevonden te hebben, mannetje en wyfje, in de gedaante van *Cassomba* of *Carthamus*-bloem, doorgaans roodachtig, die van 't mannetje omtrent de spitze boog-rood of bruyn. Door het bezitten van deze bloem, beroemde by zich tot groote rykdom gekomen te zyn. Meer soorten van Varinga ziet in *Hort. Malab. part. 3. Fig. 55, 56, 57, 58, 59.* waar onder de eerste *Itti Arealu* een kleynbladige Varinga wil zyn; de andere vier hebben wat gemeenschap met de *Grossularia*.

De negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de kleynbladige Waringe-boom, welke de Malabaarze Vyge-boom met het blad van de Quec-Appelboom en met een kleyn plat-ronde vrucht genaamt wert in de aantekeningen op het derde deel *Tab. 55.* van de *Hortus Malabaricus*, alwaar het overige verders ziet.

CAPUT SEXTUM.

Arbor Conciliorum. *Caju Bodi.*

Quarta Varingæ species exotica est in insulis hisce Orientalibus, ibi autem ex Java delata, ac proinde raro obcurrit; arbor vero hæc truncum gerit brevem & crassum, hominem & ultra longum, irregularem admodum, planum, & angulosum, quasi ex variis truncis compositus esset, ejus rami sese quam latissime extendunt, non in altum sed ad latera, multosque intricatos formant gyros, qui in quibusdam locis concreti sunt, in aliis vero iterum excurrunt eodem modo, ac venæ corporis humani per anastomosis concurrunt, ita ut tota arbor *Lithodendron* referat, quod ramis suis concretum est, ejus folia sunt triangularia seu cordiformia, læte viridia & glabra, albis costis pertexta, longis petiolis ramulis insidentia, inordinata, ramulique plurimis foliis onusti sunt, qui in regularem desinunt apicem, ita ut arbor densam præbeat umbram: Ex petiolis abruptis serosus exstillat succus, qui in vulnerato cortice spissior est, dulcis, ac sine ullo acore.

Fructus plerumque bini ac bini ex foliorum alis progerminant, teneris *Ficis* magis similes, quam ulli ex præcedentibus, suntque sessiles in ramis, magnitudine globulorum sclopæti manualis, primo instar pomi virides, punctulis albis notati, ac superius quam maxime umbilicati, dein ex purpureo rubent, ac demum nigrescunt, quum alba ista punctula disparent atque umbilicus, mollescunt vero tum, saporemque habent dulcem, plurimis mollibus & oblongis referti granulis, in medio autem cavitatem formant, unde ad *Ficos* proxime adcedunt, sed semper magis fatuum habent saporem. Petiolis destituuntur, sed pericarpio insident tripetalo, quod ipsis adhæret, uti in *Pinangæ* fructibus.

Anni tempus. Fructus plerumque maturescunt Novembri & Decembri, raro autem in arboribus observantur, quum aves nimis cito illos devorent, nec certum etiam observat hæc arbor tempus, fructus novaque producenti folia, aliquando enim bis in anno, aliquando omnino nullos dat fructus, sæpe etiam in una arboris parte nil nisi nudi conspiciuntur rami fructibus onusti.

Observavi plerumque arborem hanc Decembri ad Favonium foliis esse ornatam, quum ad Orientalem plagam iis esset destituta, sed teneris fructibus onusta, qui

VI. HOOFDSTUK.

De Pitsjaar-Boom.

Het vierde geslacht der Waringen is een vreemdeling in deze Oostersche Eylanden, doch aldaar gebragt uyt Java, en dierhalven weinig te vinden. De boom heeft een korten dikken stam, een man of anderhalf hoog, zeer ongeschikt, plat en boekig, als uyt verscheide stammen t'zamen gezet. De takken verspreiden hun zeer wyd en breed, niet om hoog, maar dwers, en maken veele wonderlyke kronkelen door malkanderen, zynde hier en daar aan malkanderen vast gegroeit, en lopen dan weder van malkanderen, in maniere van de aderen in 's menschen ligbaam, die door Anastomosis t'zamen stoten, en den gebelen boom gelykt wel eenig Coraal-gewas, dat met veele takken door malkanderen gegroeit is. De bladeren zyn driekantig of hardvormig, doch achter plat en rond gebild, vier duymen lang en breed, dikachtig, licht-groen en glad, met witte rihhen doorregen, op lange steelen zonder ordre aan de takjes staande, en de ryskens zyn wel gebladert, en voor in de gewoonelyke spits eyndigende, dies de boom een dichte schaduw maakt; uyt de afgebroke steelen, druypt een wey-achtige melk, en wat dikker uyt de gequettste schorsse, ook zoet, en zonder eenige scherpigheid.

De vruchten staan gemeenelyk twee en drie uyt de schoot der bladeren, de jonge Vygen gelyker dan alle de voorgaande, zonder steelen, tegen de takken aan zittende, in de grootte van pistool-kogels, eerst appel-groen met witte puntjes, en boven op met een kennelyke navel, daar na worden ze purper-rood, ten laatste swart, verliezende als dan de witte puntjes, en 't bovenste naveltje, maar worden week en zoet van smaak, met veele weeken lang-achtige korreltjes uytgevuld, doch in de midden met een kleyn bolligheid, de Vygen naastkomende, doch altyd laffer. Zy hebben wel geen steel, maar rusten op een bordje van drie blaadjes gemaakt, die aan de vruchten vast zitten, gelyk men aan de *Pinang*-noten ziet.

Sayzoen. De rype vruchten ziet men ordinaris in November en December, doch men vindze zelden aan de bomen, om datze de Vogelen al te vroeg opslokken, ook houd by geen precieze tyd van vruchten en jong loof, dragende zomtyds tweemaal in 't jaar, zomtyds niet eens, dikwils heeft by ook aan de eene zyde niet dan blote takken met vruchten geladen.

Ik hebbe opgelet, dat hy meest in December aan de zuyd-veest zyde vol loof was, aan de oostzyde kaal van bladeren, en vol jonge vruchten, die niet te gelyk, maar na

qui non omnes simul, sed sensim unus post alterum maturefcunt, si ab avibus non comedantur, hi enim facilius illas furantur, si baccae nudis in ramis in ipforum conspectum veniant: Sæpe etiam tota arbor nuda est, ac si emortua esset, Corallium omnino referens, dein omnibus ex partibus nova regerminat folia ac fructus, vetusta vero ac decidua folia penitus nigrescunt.

Hæc species hisce in terris nulla vel rara admodum emittit fila ex ramis, excepto quod ex crassissimis hinc inde filamenta rara excrefcant, quæ terram non attingunt, contra ejus rami quam longissime extendi possunt, quique nimis alte excrefcunt, per pondus adpensum deprimuntur, atque ad extremum gravissimorum ac longorum ramorum pali seu postes subponuntur, ne nimis deorsum vergant, atque in terram radices emittant.

Hic porro delineata est arbor, quæ in Amboina officina lignaria per aliquot annos stetit, ejusque internam aream occupabat raris suis gyris & sinibus, cujus lati rami instar præsepis erant formati, ita ut nautæ per noctem in iis dormirent, atque per dies hirci ejus ramos perambulant, ad tenera ipforum folia depascenda. Observatum est, elegantem hanc arborem anno 1672. mense Januario per nimbium esse eradicatam, uno die post illum, quo homo iste sepultus fuit, qui illam ante triginta annos plantaverat.

Nomen. Latine *Arbor Conciliorum*, ac Belgice *Pitsjaar-boom*, in veteri autem India nostræ nationi dicitur *Pagode-boom* & *Drommel-boom*. Malaice & Macassarice *Caju Bodi*, aliis vero Malaiensibus *Colodjo*, Javanis & Baleyensibus *Antsjac*, in Mattarama *Bandira*, Amboina *Aymabu* & *Ay Pacca Java*, Banda *Camibelo*, Ternata *Hate Java*, Loehoea *Titawey*, h. e. umbrosa, Malabara *Areti*, in Horto autem Malabarico parte prima Fig. 27. *Arealu*, Bracmanis *Bipoeloe*.

Locus. Elegantissimæ & maximæ hujus speciei arbores inveniuntur in Java, Baley, & Celebe, atque inde, quantum videtur, per stipites hic in Amboina & Banda sunt propagatæ, unde & arbor Javanica ab incolis vocatur, in Amboina raro occurrit, ac pulcherrima, quæ in officina lignaria locata erat, uti dictum fuit, anno 1672. per fortiolem ventum dejecta est, alteraque in Hitoea per diluvium anno 1674 raptata.

Ufus. Quantum novi, hæc arbor nil exhibet, quod tignis inservire potest, contra folia ac fructus pabulum præbent hominibus, vaccis, hircis, capris, avibus, vespertilionibus, & Elephantis, qui posteriores cuncta Varingæ folia maxime expetunt, tenera autem & mollia ejus folia ab hominibus eduntur tam cruda, uti alia Ulang, quam cocta, cætera folia, (non autem nimis vetusta) ab animalibus: Fructus hominibus conducunt penitus maturi, hisce oblectamento, avibus, ac præsertim vespertilionibus, nutrimento inservientes.

Mulierculæ Amboinenses crassissimum ex trunco divellunt corticem, quem conterunt cum Oryza & floribus Manori in pulvere, quam faciei & corpori inliniunt, ad cutim poliendam & depurandam, sæpe autem tam ruditer truncum hunc tractant, ut tota pereat arbor, hi enim populi adeo rudes & pigri sunt, ut in posterum nil curent, si modo isto tempore, quum aliquid desiderant, illud conquirere possint; hujus folia ab illis cruda quoque eduntur noctibus festivis, quum ex more suo per totam noctem ipsis sit candandum, ut claram reddant vocem. Eadem quoque tenera folia cum corticis frusto aquæ incocta illis profunt, quibus pectus lentis sputis & catharris est obpressum & repletum, unde maturefcunt, & ad expectorationem præparantur.

Hæc porro arbor, meo quidem judicio, per totam Indiam nota est, uti id mihi adfirmarunt illi, qui eam in India veteri, Gouzeratta, & Persia observarunt, immo penitus convenit cum ingenti Laaræ arbore, post Gamrou in Persia seu veteri Carmonica deserta sita, cujus cuncta itineraria mentionem faciunt, sub ejus umbra & copiosis gyris aliquot millia hominum latere possunt, uti inter alia Mandelslo in mirabilibus Orientalibus libr. 1. cap. 6. & doctus Oliarius in Commentariis suis ad id caput de hac scribunt.

malkanderen langzaam rypen, zo ze anders van de Vogel rust hebben, want die te gemakkelijker op den prooy vallen, als ze de besien aan de kaale steelen zien; bystaad ook zomtyds geheel kaal als of hy gansch bestorven was, en t'eenemaal een Koraal-gewas gelyk, en daar na gewind by aan alle kanten jonge bladeren en vruchten; de oude afgevallene bladeren worden fwart.

Dit geslacht in deze landen geeft geene of gansch weinig draden uyt zyne takken, behalven aan de dikste ziet men hier en daar eenige drummelen afhangen, die tot de aarde niet raken, daar en tegen kan men zyne takken uitrekken zo lang men wil, en die te hoog schieten, moet men met gewigt bewaren, ook onder de eynden van de fware lange takken eenige stylen zetten, datze niet te veel neerwaarts buygen, en in de aarde wortelen.

Hier nevens staat uytgeteekent een diergelyke boom, die op de Amboinsche timmerwerf lange jaaren gestaan heeft, en deszelfs binnen-pleyn schier geheel besloeg met zyne zeldzame krullen en bochten, hebbende de breede takken als een kribbe gefatzoeneerd, zo dat 'er de Matrozen's nagts in slapen, en by dage de bokken op zyne takken wandelden om het jong loof daar af te eeten. Men heeft aangemerkt, dat die schoone boom Anno 1672. in Januarius door een harde wind uyt zyn wortels is gewaayt, voorvallende een dag na dien, op dewelke die man begraven was, dewelke hem voor 30. jaaren geplant hadde.

Naam. In 't Latyn *Arbor Conciliorum*, en zo in 't Duytsch *Pitsjaar-boom*, doch in oud Indiën biet hy by onze *Natie Pagode-boom* en *Drommel-boom*. Op Maleys en Macassaars *Caju Bodi*, by andere Maleysers *Calodjo*. Javaans en Baley's *Antsjac*, in Mattaram *Bandira*, Amboinsch *Aymalu* en *Ay Pacca Java*. Banda'sch *Camibelo*, Ternaats *Hate Java*, Loehoes *Titawey*, dat is schaduwwachtig. In 't Malabaars *Areti*, maar in Horto Malab. part. 1. Fig. 27. *Arealu*, Braminees *Bipoelo*.

Plaats. De schoonste en grootste van dit geslacht vindt men op Java, Baley, en Celebes, van daar zynze, zo 't schynt, met stokken hier in Amboina en Banda gebracht, en daarom Javaanze boom by de Inlanders genaamt, in Amboina vindt men ze weinig, zynde de schoonste, die op de Timmerwerf stond, Anno 1672. als gezegt, door een wind omgeworpen, en de ander op Hitoe door een water-vloed Anno 1674. weggespoelt.

Gebruik. Myns wetens heeft men niets van dezen boom tot timmeren bequaam, daar en tegen de bladeren en vruchten geven voedsel voor Menschen, Koeyen, Bokken, Geyten, Vogels, Vleermuyzen, en Olyphanten, welke laatste de bladeren van allerhande Waringin geern eeten, want de jonge en malze bladeren eeten voor eerst de menschen, zo wel raauw, gelyk ander Ulang, als gekookt, de andere bladeren (doch niet te oud) de resterende beesten. De vruchten zyn voor de menschen bequaam, als ze geheel ryp zyn, doch meest tot plaizier, anders de Vogel en Vleermuyzen tot voedsel.

De Amboinsche Vrouwjes halen dikwils de dikste schorsse van den stam af, wryvende dezelve met rys en Manoor-bloemen tot een pap, denwelken zy versch op het aangezicht en lyf smeeren, om de buyd glad en zuiver te maken, maar zy handelen dikwils den stam zo onbescheyden, dat den gebeelen boom uytgaat, zynde deze landvolkeren zo onaardig en luy, dat ze na 't toekomende niet vragen, als ze maar op die tyd, als zy iets van noden hebben, maar gerieft werden. De bladeren etenze ook raauw by haare nacht-feeften, als zy na 's lands manier de gebeelen nacht over moeten zingen en quinkelen, om een klare stem te krygen. De zelfde jonge bladeren met een stuk van de schorsse in water gekookt, helpen die geene, die de borst met taaye fluymen en Catbarren vervult hebben, want zy maken dezelve ryp, glad, en tot uytwerpen bequaam.

Voorts is dezen boom, myns oordeels, door gansch Indiën bekend, gelyk my die geene verzekeren, die hem in oud Indiën, Gouzeratte, en Persien gezien hebben, ja zelfs overeen komende met den grooten boom van Laar, achter Gamrou in Persien, of oud Carmonica deserta gelegen, waar van alle Oost-Indische Voyagien vol zyn, en onder wiens schaduw en veelvoudige bogen eenige duy-zende menschen kunnen schuylen, gelyk onder anderen Mandelslo in de wonderen van 't Oosten, in 't eerste Boek Kap. 6. en den geleerden Oliarius in zynen Commentarius over 't zelfde Kapittel schryven.

Dixi nationem nostram hanc arborem vocare *Pagode-boom* & *Pitsjaar-boom*, quum ad binos primarios usus plantetur, in veteri nempe India ubique ad vias & in areis, ubi umbra desideratur, sique elegantes & magnæ sint, Indostani gentiles plerumque diabolicam formam idolorum suorum seu Pagoden iis inponunt in cellula quadam; ipsorum enim Magi philosophantur, genios nullam arborem magis inhabitare hacce, quod & Amboinenses de cunctis Varingis credunt, quum adeo umbrosæ & ramis suis sint intricatæ, qua in re optime naturam & genium cimmeriarum & intricatum exprimunt & imitantur.

Talis *Cadju Bodi* quondam in Macassara erat locata, quæ, quantum videbatur, a Dæmone etiam inhabitabatur, ex relatu enim incolarum cuncti, qui eam malo animo quodam instrumento lædebant, in periculofum incidebant morbum, vel in inopinatam iruebant mortem, uti id Belgo adjutori accidit, qui non ex vera fide, sed temeritate quadam dæmonem istum obpugnare ac læscere ausus fuit.

In Baley hanc tam ample norunt extendere, ut elegantes elaboratique postes ac lapideæ columnæ sub iis exstruantur; quibus elegantes porcellanæ patinæ inponuntur loco speculorum: Ipsi fructus crudos comedunt, si sint maturi vel fufci, ipsorumque nuclei interni granulosi & arenosi abjiciuntur, reliquaque massa cum Santang in olus coquitur, alii semi-maturos sumunt fructus, in frusta conscindunt & exsiccant, quos dein Oryzæ adcoquant, ut eo magis ventrem repleant, si illa deficiat, fructus vero contriti & cuti inliniti ejus pruritus tollunt, uti & puls ex contrito arboris cortice præparata.

Nobis & adfirmare student, æque in hac arbore quam in *Varinga latifolia*, cap. I. descripta, aliquando argenteum reperiri florem forma Angreci, quem tanquam pretiosam gemmam servant, quum ex ipsorum opinione possesse florem divitiis cumulet, uti supra indicatum est. Macassarenfes hanc arborem multum propagant per stipites ad sepēs, atque unam alteramve sinunt excrefcere ad tenerorum foliorum usum, atque ibi veteres arbores quotannis sua dimittunt folia, mensibus nempe pluviosis, quæ ibi per aliquot menses foliis penitus sunt orbata, uti aliis in regionibus id hyeme obtinet, quodque huic arbori peculiare est præ aliis Indiæ arboribus.

Et licet hæc arbor *Pitsjaar* dicta, & in aquosa India crescens parum differat ab Indostana & Persica, quæ ex ramis suis plurimas emittunt columnas, quod in illa non observatur, unæ eademque tamen sunt species, quum folia fructusque inter sese conveniant. Sic quoque melius quadrant cum descriptione veterum *Ficus Indicæ*, quæ ex Plinii testimonio *libr. 12. cap. 5.* folia gerit instar *Amazonidum Peltæ*, quæ parva sunt tricuspidata scutula, subtus & supra in obliquos apices desinentia, & instar crescentis lunæ cornuta, ac superius excavata, quam figuram hæc folia quodammodo æmulantur, unde & Poëta *Virgilius Æneidos libr. 1.* canit:

Ducit Amazonidum lunatis agmina Peltis.

Fructus testatur *Plinius* similes esse *Fabæ*, & *Theophrastus* Ciceri, quod cum hisce Varingis etiam convenit.

Arealu descriptio in *Horto Malabarico* exhibita non multum a nostra differt, excepto quod *Arealu* folia in longum ac angustum desinant apicem, qui in nostræ arboris foliis non observatur, illius fructus maturi ex auctoris relatu non nigrescunt, uti in nostra, quos forte auctor nunquam maturos observavit, in isto capite memoratur, Indostanorum gentiliu idolum *Vistun* sub hac arbore creatum esse, unde & huic arbori divinam tribuunt gloriam, atque apud nostros Dæmonum arbor vocatur, ipsi autem virtutes ascribuntur, radicis decoctum propinatum capitis vertiginem tollere, sanguinem depurare, febresque lentas curare. Cortex vero in aqua contritus & inlinitus Ulcerationes depurat ac phlegmonem tollit.

In quibusdam itinerariis inveni hanc arborem Indico vocabulo denominari *Castā*, ac Persico *Lul*, inter alia nobilis *Gallus Legous* addit in tomo secundo *Itinerarii cap. 17.* Cau Nams famulum sub hac quiescere

Ik hebbe gezegt, dat hem onze *Natie Pagode-boom* en *Pitsjaar-boom* noemen, om dat by tot twee principale gebruyken geplant word, in oud Indien over al aan de wegen en op pleyen, daar men schadurwe hebben wil, en zo ze schoon en groot zyn, stellen de Indostaanse Heydenen gemeenelyk de Duyvelze gedaante van haare Pagoden of Afgoden daar onder in een Kapelletje, want haare Philosophen of Braminees leerenze, dat de geesten in geene boomen liever woonen dan in deeze; gelyk de Amboinezen ook van alle Waringen geloven, om datze zo schaduwachtig en verward van takken zyn, waar in zy ook den aard van den geest der duyfternisse, en alle verwerpingen zeer wel treffen.

Diergelyke *Cadju Bodi* stond ook eertyds op Macasser, (zo 't schein) van een boezen duyvel bezeten, want na 't zeggen der Inlanders, alle de geene, die hem wyt een euvel gemoet met eenig geweer quam te quetzen, verviel in een swaare ziekte of baastige dood, gelyk ook aan een Nederlands Adfistent zou geschied zyn, die niet wyt een vast geloof, maar wyt vermetelheid dien duyvel dorst tergen.

Op Baley wetenze hem zo breed te leyden, datze fraaye uitgebouwene stylen, en steene pilaaren daar onder stellen, daar in zy dan schoone porcelyne schotels metzelen, in plaats van spiegels. De vruchten eenen raauw als ze ryp zyn, of als ze nog bruyn zyn, werdende de binnenste zandige korls weggesmeten, en de rest met Santang tot een moes gekookt; andere nemen de halfrype vruchten, snydenze kleen, en droogenze, die zy daar na by de ryst koken om den buyk te meer te vullen, als 'er schaarsheid van dezelve is. De vruchten gewreven en opgesmeert, verdryft het jeuken des buyds, als mede een pap van de gewrevene schorffe gemaakt.

Zy willen ons ook verzekeren, dat op dezen boom, zo wel als op de *Varinga latifolia*, in 't eerste Kapittel beschreeven, zomtyds een zilvere bloem zal gevonden worden, in de gedaante als 't *Angré*, dewelke zy als een kostelyk juweel bewaren, om dat zy (zo ze geloven) den vinder rykdom toebrengen, zo als boven gezegt. De Macassaren planten hem veel tot tuyn-staken, latende hier en daar een opschieten tot geryf van de jonge bladeren, aldaar werpen de oude boomen ook meest jaarlyks haare bladeren af, te weten in de regen-maanden, en staan als dan eenige maanden kaal, als overwinterende, 't welk dezen boom dan byzonder heeft onder andere Indiaansche bomen.

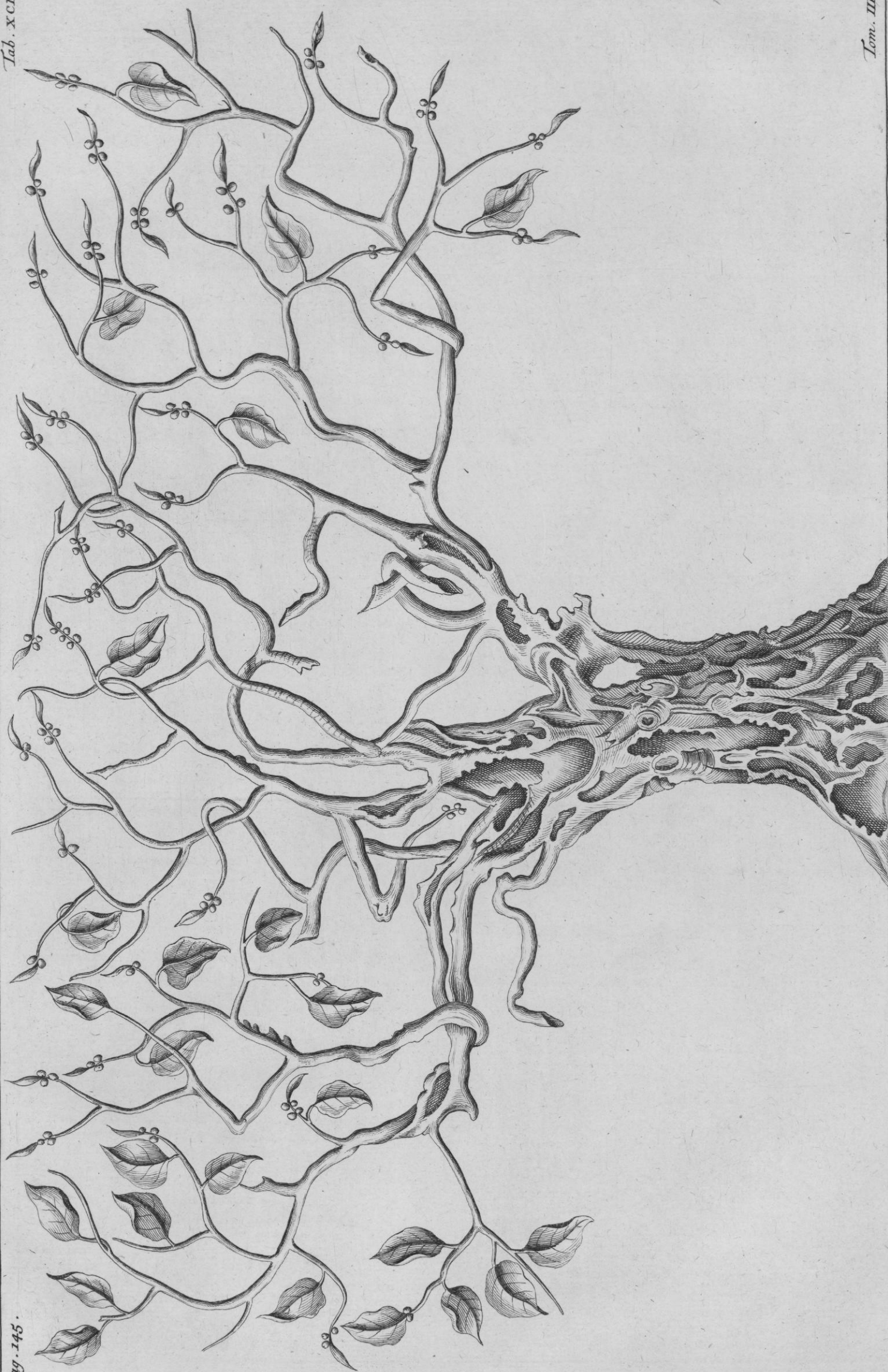
Of nu wel dezen *Pitsjaar-boom* in water-Indien wasfende, een weinig verschild van de Indostaanse en Persiaansche, dewelke wyt haare takken rondsom veele pilaren zetten, en deze niet, zo moet men ze evenwel voor een geslagt houden, aangezien de bladeren en vruchten over een komen. Zo accorderenze ook beter met de beschryving van de oude *Ficus Indica*, die na 't zeggen van *Plinius* in 't 12. Boek Kap. 5. bladeren heeft als de *Amazoonsche Peltæ*, 't welk zyn kleyne driekantige schildekens, onder en boven met een schuynze spits, als een boorn van een wassende maan toelopende, en boven mede wytgebolt als een halve maan, waar na deeze bladeren vry wat gelyken, en waar van den Poëet *Virgilius Æneidos* lib. 1. zingt:

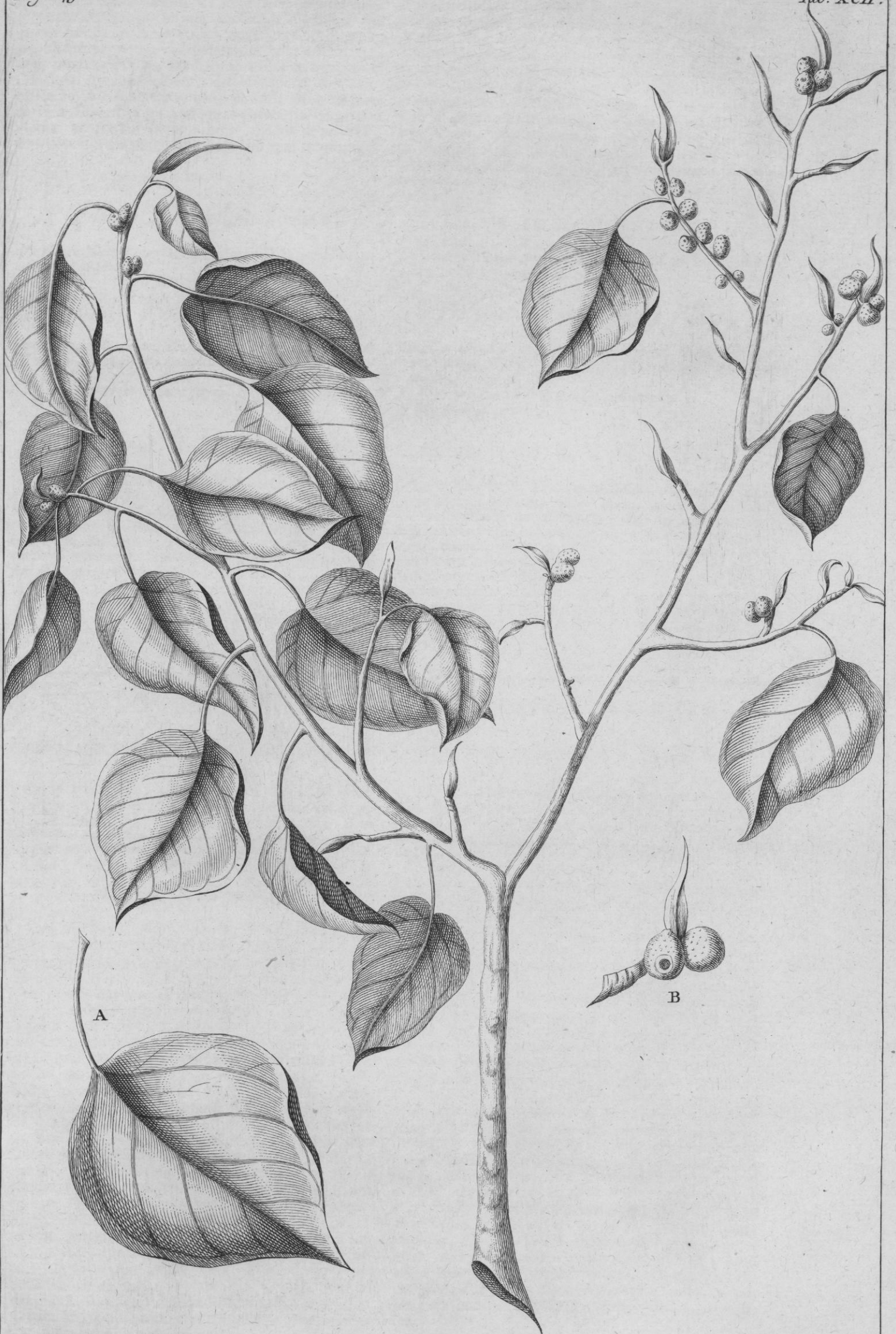
Ducit Amazonidum Lunatis agmina Peltis.

De vruchten zegt den zelven *Plinius*, zullen gelyk zyn een boone, en *Theophrastus* een Cicer, 't welk ook met deze Waringen overeenkomt.

De beschryving van *Arealu* in *Horto Malab.* verschild niet zonderlyk van de onze, behalven dat de bladeren van *Arealu* een lange smalle spitze hebben, dewelke men aan de onze niet ziet. De vruchten, volgens den *Autheur*, zyn ook niet swart in haare rypheid, gelyk de onze, dewelke den *Autheur* misschien nooit ryp gezien heeft; in gemelde Kapittel vind gy, dat der Indostaanse Heydenen Afgod *Vistun*, onder dezen boom geboren is, en dierbalven de Heydenen dezen boom Goddelyke eere aandoen, en by de onzen *Drommelboom* genaamt word; hem werden aldaar de krachten toegeschreven, dat het afzietzel van de wortel gedronken, geneest de duyzeling des hoofts, zuuyvert 't bloed, en helpt tegens de vaste en ingewortelde koortzen. De schorffe in water gewreven en opgesmeert, geneest de Ulceration, en helpt tegens de rooyze.

In zommige reis-boeken heb ik gevonden, dat dezen boom in 't Indiaansch bieten zal *Castā*, in 't Persiaansch *Lul*, onder anderen doet den *Franfchen Edelman Legous* daar by in 't tweede deel van zyn Reis-boek, Kapittel 17. dat

cere quum fistula sua ludit: item Ram jussisse hanc arborem colere ob mirum crescendi modum, qui cultus postea in idololatriam degeneravit, isti enim populi semper vulgus admonuerunt tales colere res, quæ miram & vulgo incomprehensibilem naturam & crescendi modum habent. In Herodoto & Curtio etiam legitur Bracmanes hanc coluisse arborem, unde istius superstitionis antiquitas patet. In Guzaratta incolæ ne folium hujus arboris audent decerpere, timentes intra annum sese hanc ob rem morituros.

Tabula Nonagesima Prima

Arborẽm exhibet Concyliorum, miris gyris & expansis ramis sese extendentem.

Tabula Nonagesima Secunda

Ramum exhibet *Arboris Concyliorum*, ubi in una rami parte *folia*, in altera *fructus* conspiciuntur.

A. *Folium* majori repræsentat forma.
B. *Fructum* gemellum.

OBSERVATIO.

Supra in textu a *Rumphio* adnotatur, hanc esse *Arealu H. Malab. part. 1. Tab. 27.* quæ in notis ibi vocatur *Ficus Malabarensis folio cuspidato, fructu rotundo, parvo, gemino, ut & a Pluken in Almag. p. 144 T. 178. Fig. 2. & Boerb. Ind. H. L. Bat. part. 2 pag. 158. Vocaturque Ficus foliis cordatis, integerimis, acuminate. H. Cliff. p. 471. & Rejani Fl. Leid. prodr. p. 212.*

CAPUT SEPTIMUM.

Caprificus Amboinensis. Goudal. Hahuol.

JAm quædam describemus genera, quæ ad *Caprificum* magis adcedunt, ac cum *Varinga* nullam aliam gerunt adfinitatem, nisi quoad fructus & lac: Binæ ejus inveniuntur species, quæ mihi dicuntur *Caprificus esculenta*, & *Caprificus Chartaria*.

Primo *Caprificus Amboinensis Esculenta*, multas iterum habet varietates, ex regionum varietate, quas omnes comprehendo sub binis speciebus, *latifolia* nempe & *angustifolia*.

Latifolia Goudal alta est arbor, fatis crassum gerens truncum, cortice pallide cinereo & glabro obductum, qui prope radices in magnas & sinuosas alas dividitur, ejus coma gravis est & ample extensa, paucos tamen gerens majores & incurvos ramos, qui in summo in plurimos minores dividuntur: Rami autem majores nodosi sunt, & in brevibus divisi genicula, circuli vero geniculorum non undique ramum ambiunt. Nodi hi in junioribus etiam observantur truncis, ubi fructus dependerunt, sic & ramuli quoque nodosi sunt, in minora genicula divisi, ac viridi obducti cortice, atque interne albo & aquoso repleti corde seu medulla instar Sambuci, hisce folia insident arte sibi juncta, longis insidentia petiolis, hæc autem sunt magna, cordiformia, quorum quædam sunt rotundiora, quædam acutiora, & inferius rotunde auriculata, prope petiolum quinque nervi concurrunt, ad oras autem non sunt serrata, sed integra, palmam longa & lata. Juniora vero folia longiora sunt & majora, pedem nempe & ultra longa, novem & decem pollices lata, ad oras parum serrata, rugosa, flaccida, superne pilis firmis scabra & hirta, ac prope petiolum rubra macula notata, uti & nervi ibi quodammodo rubent. Vetussta autem folia glabra sunt & æqualia, ac sine ordine ramis insident, qui in plurimos breves ac pingues dividuntur ramulos laterales.

Hæc

dat *Cau Nams*-dienaard daar onder ruste, als by op zyn fluyt speelde: Als mede dat Ram belast heeft deeze boomen te eeren, wegens zyne wonderlyke manier van groeyen, 't welk naderhand tot Afgodery vervallen is, want die luyden het volk altyd vermaand hebben, zodanige dingen te eeren, die een zeldzame en voor het gemeene volk onbegrypelyke natuur en wasdom hadden. In Herodotus en Curtius vind men ook, dat de Brachmans doorgaans dezen boom eerden, waar uyt men de oudheid van die superstitie bemerken kan. In Guzaratta durven de Inlanders niet een blad daar van plukken, uyt vreeze datze binnen een jaar daar na zullen sterven.

De een- en negentigste Plaat

Vertoont de *Pitsjaar-boom*, met zyne takken en wonderlyke bogten zig verspreyende.

De twee- en negentigste Plaat

Vertoont een Tak van de *Pitsjaar-Boom*, alwaar in de eene tak de *bladen*, in de andere de *vruchten* vertoont werden.

A. Wyft aan een *blad* in grooter gedaante.
B. Een *dubbelde vrucht*.

AANMERKING.

Boven staat in de Text van *Rumphius* aangetekent, dat deeze boom is de *Arealu* van de *Hortus Malab.* eerste deel *Tab. 27.* welke in de aantekening aldaar genaamt wert de *Malabaarsche Vyge-boom* met een puntig blad, en een kleyne ronde, dubbelde vrucht, zo als ze mede van *Plukenet* genaamt wert in zyn *Almag. pag. 144. Tab. 178. Fig. 2.* en van *Boerhave* in het tweede deel van de *Index H. L. Bat. pag. 258.* Verders wertze in de *Hortus Cliffort. pag. 471.* genaamt de *Vygeboom* met hertformige, heele, en puntige bladeren, gelyk ook van de *Heer van Royen* in zyn *Fl. Leid. prodr. p. 212.*

VII. HOOFDSTUK.

De Amboinsche wilde Vyge-Boom.

NU zullen wy eenige geslachten beschryven, die de *Caprificus* nader komen, en met de *Varingen* geen ander gemeenschap hebben, dan aan de vruchten en *Man heeft 'er twee geslachten aan, die ik noeme*
1. *Caprificus Esculenta.* 2. *Caprificus Chartaria.*

Eerstelyk: *Caprificus Amboinica Esculenta*, heeft wederom veele veranderingen na de verscheidentheid der landen, die ik allegaar begryp onder twee soorten, *latifolium* en *angustifolium*.

Latifolia of breedbladige *Goudal* werd een bogen boom, met een redelyk dikken stam, een ligt-graauwe en effene schorsse, die hem by de wortel in groote en bochtige vlerken verdeelt; de kruyn is swaar en wyd uitgebreid, dog met weinige en kromme hoofd-takken, die bun aan 't uytterste in veele takjes verdeelen. De hoofd-takken zelfs zyn knoestig, en in korte leden verdeelt, doch sluyten de kringen van de leden niet geheel rondom; dezelve knoesten ziet men ook aan de jonge stammen, daar de vruchten gehangen hebben, desgelyks zyn de korte takken knoestig, in korte leden verdeeld, en met een groene schorsse bedekt, binnen met een wit waterachtig hart, als *Vlier*, daar aan staan de bladeren, digt aan malkanderen op lange stelen, dezelve zyn groot, hartformig, zommige ronder, zommige spitzer, achter met ronde ooren, en by den steel stooten vyf zenuwen t'zamen, aan de kanten ongekerft, een staande hand lang en breed. De jonge bladeren zyn grooter en langwerpiger, te weten een voet en meer lang, negen en tien duymen breed, aan de kanten een weinig gezaagt, rimpelig, slap, aan de bovenste zyde met styve haartjes bezet, en by den steel een rood plekje hebbende, gelyk ook de zenuwen aldaar wat rood zyn. De oude bladeren zyn glad en effen, en staan zonder ordre rondom de takken, die bun in veele korte en vette zyde-takjes verdeelen.

Deze